

Opvallend grote aantallen van *Lasiocampa quercus* (Linnaeus, 1758) op Terschelling in 1984 (Lepidoptera: Lasiocampidae)

door

PIET ZUMKEHR

ABSTRACT. — Remarkably large numbers of *Lasiocampa quercus* (Linnaeus, 1758) on the island Terschelling in 1984 (Lepidoptera: Lasiocampidae). The species was already fairly common in 1983; the next year densities were more than 18 times higher, up to 16.5 imagines/ha. The majority was seen in dune areas with a vegetation of *Calluna vulgaris* (L.)Hull. and *Salix repens* L. All larvae were found on these two plants, except two that were seen on *Hippophae rhamnoides* L.

Het grote aantal Hagehelden (*Lasiocampa quercus*) dat in 1984 in het duingebied van Terschelling werd aangetroffen, was één van de grote verrassingen op vlindergebied van dat jaar. Al in mei en juni werd het duidelijk dat de Hageheld bijzonder talrijk was, want overal in de lage, met heide en kruipwilg begroeide duingedeeltes werden rupsen gezien. Later, in juli en augustus verschenen de vlinders in opmerkelijk grote aantallen. In de Nederlandse vlinderliteratuur is niets bekend over grote aantallen van deze soort. In dit artikel wordt nader ingegaan op dit verschijnsel. De gegevens worden met die van 1983 vergeleken. De nu gepubliceerde aantallen hebben uiteraard niet meer dan een indicatieve waarde.

De gegevens werden verzameld door een groepje enthousiaste vlinderliefhebbers, allen werkzaam bij het Staatsbosbeheer op Terschelling. In 1983 en 1984 werden waarnemingen in het veld genoteerd, verspreid over alle gebieden van het eiland (werkomstandigheden zorgden ervoor dat iedere medewerker in een eigen deelgebied van het eiland werkzaam was, waarbinnen hij waarnemingen kon doen). Zowel waarnemingen van rupsen als van overdag actieve vlinders (voornamelijk mannetjes) werden genoteerd. Daarnaast werden in beide jaren in juli en augustus vangsten gedaan op licht. De lampen stonden op één plaats, nl. Nieuw Formerum (zie fig. 1). In 1984 werd bovendien nog in een aantal kleine gebiedjes systematisch geteld, en werd het aantal overvliegende vlinders genoteerd tijdens wandelingen langs paden over een bepaalde afstand. In 1984 werd zo ongeveer 50% meer tijd besteed aan het verzamelen van gegevens van *L. quercus* dan in 1983.

In beide jaren was de Hageheld een wijd verbreide soort op Terschelling. In 1983 werden in totaal 26 vlinders en 1 rups opgemerkt; in 1984 493 vlinders (18 × zoveel als in 1983) en 111 rupsen. Uiteraard zeggen de aantallen niet veel over de werkelijke omvang van de populaties, maar er blijkt wel een enorme toename uit in 1984.

In 1983 werd maar één rups gezien, nl. op 20.VI een exemplaar bij het Mierenplak ten noordoosten van Oosterend. In 1984 werd de eerste rups opgemerkt op 18.V in de Koegelwiek, de laatste op 6.VII bij het Dazenplak ten noordoosten van Oosterend. Het aantal rupsen varieerde in die periode nauwelijks, maar nam na 27.VI geleidelijk af. De toename van het aantal waarnemingen van rupsen in 1984 is ten dele te verklaren uit toegenomen waarnemingsactiviteiten. Maar in beide jaren werden alleen rupsen genoteerd bij toevallige ontmoetingen in het veld. Er werden geen gerichte rupsentellingen gehouden. Omdat alle medewerkers be-

Tabel I. Aantallen op Terschelling waargenomen Hagehelden (*Lasiocampa quercus*) per periode van vijf dagen: 1983 (n = 26), 1984 (n = 493).

	juli						augustus					
	1-5	6-10	11-15	16-20	21-25	26-31	1-5	6-10	11-15	16-20	21-25	26-31
1983	—	—	—	1	7	11	5	1	—	1	—	—
1984	—	—	—	—	5	50	102	245	88	2	1	—

Tabel II. Aantallen overdag waargenomen Hagehelden (*Lasiocampa quercus*) per oppervlak (waarnemingen 1-3) of per kilometer fietspad (4-5) tijdens enkele systematisch uitgevoerde tellingen op Terschelling in juli en augustus 1984. Zie fig. 1 voor de verklaring van de nummers.

no.	datum	plaats	afstand fietspad (km)	opp. (ha)	n	n/km	n/ha
1.	30-VII	weiland westelijk van zuidpad, Bosch- plaat	—	5	12	—	2.4
2.	6-VIII	weiland Oud Biol. Stat. Oosterend.	—	3	44	—	14.7
3.	9-VIII	Peerenkuil, West aan Zee.	—	2	33	—	16.5
4.	1-VIII	Bosplaat zuidpad tot einde fietspad	3.6	—	55	15.3	—
5.	7-VIII	Noordsvaarder, jaagpad naar paal 3.	1.4	—	38	27.1	—

roepshalve in 1983 evenveel in het veld vertoefden als in 1984 moet het aantal rupsen in 1984 dus veel hoger zijn geweest dan in 1983. De rupsen waren in 1984 echter ook veel nadrukkelijker in het veld aanwezig, ze werden gemakkelijker opgemerkt. De oorzaak hiervan was dat de rupsen in 1984 erg zwerflustig waren en werden gezien bij het oversteken van fietspaden (waarop ook veel exemplaren sneuvelde). In 1983 werd dit „zwerfen” niet opgemerkt.

In juli en augustus verschenen bijzonder grote aantallen vlinders. De vliegtijd van *L. quercus* is normaal vrij kort. Lempke (1960) noemt 1.VII en 19.VIII resp. als eerste en laatste waarnemingsdatum. Zowel in 1983 als in 1984 verschenen de vlinders op Terschelling niet eerder dan de laatste decade van juli. Dit wijst op een nogal trage ontwikkeling, ongetwijfeld door het relatief koude klimaat op de Waddeneilanden. In 1983 verscheen de eerste vlinder op 20.VII in een warme juli-maand. In 1984 was juli extreem koud en nat; de eerste Hageheldvlinder werd pas op 25.VII gezien. Tabel I laat zien dat de meeste vlinders tussen 25.VII en 15.VIII vlogen. Na 15.VIII nam het aantal snel af. In 1983 werd nog één vlinder gezien op 18.VIII (Nieuw Formerum, wijfje op licht). In 1984 verschenen drie vlinders na 15.VIII (16.VIII; 1 ♀.; 19.VIII: 1 ♀.; 23.VIII: 1 ♀.). Uit de gegevens blijkt dat de vliegtijd op Terschelling nauwelijks een maand lang is.

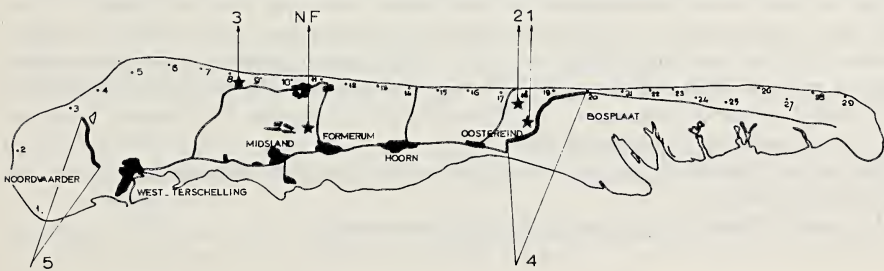

Fig. 1. Plaatsaanduiding van de gebieden waar systematische tellingen zijn gehouden van de vlinders van de Hageheld (*Lasiocampa quercus*) in 1984. De nummers komen overeen met die van de eerste kolom in Tabel II. NF = Nieuw Formerum.

De meeste Hagehelden werden in het duingebied gesignaleerd. Hier was de soort thuis in laaggelegen valleien van een nogal uiteenlopend karakter, waar echter steeds een begroeiing van Kruiwilg (*Salix repens* L.) en Struikhei (*Calluna vulgaris* (L.) Hull.) aanwezig was. Waarnemingen op de Boschplaat vormden een uitzondering. In het ten dele zoute en relatief kalkrijke milieu ontbrak een heidevegetatie, maar Kruiwilg was in de kleine jonge duintjes volop aanwezig. Een enkele maal werden in dergelijke kruiwilg-vegetaties rupsen aangetroffen. Ook werden twee rupsen gesignaleerd op Duindoorn (*Hippophae rhamnoides* L.) in gezelschap van tientallen rupsen van *Euproctis chrysorrhoea* (Linnaeus) (14.VI.84, Tweede Duintjes, Boschplaat). Kennelijk was de Boschplaat niet een geschikt gebied voor de Hageheld. In dit gebied werden ook meer rupsen dan vlinders opgemerkt, hetgeen zou kunnen wijzen op een gering succes.

In andere landschappen van Terschelling werden nooit rupsen en slechts sporadisch vlinders gezien. Het betrof hier zwervers uit het duingebied die overigens nooit verder dan 500 meter van het oorspronkelijke duinbiotoop verwijderd waren.

In 1984 werden vaak grote aantallen vlinders in kleine gebiedjes gezien. In een aantal gebieden werden gerichte vlindertellingen gehouden, enerzijds door de vlinders te tellen die langs een bepaald transect werden gesignaleerd, anderzijds door systematisch enkele terreinen van een aantal hectares groot uit te kammen. Tabel II geeft de resultaten weer. Er moet echter rekening mee worden gehouden dat de waargenomen, overdag actieve vlinders, vrijwel altijd mannetjes waren; de wijfjes werden overdag slechts zelden gezien, meestal zittend in de vegetatie. Ook in de getelde gebieden moet het werkelijk aanwezige aantal vlinders dan ook hoger zijn geweest. Relatief het hoogste aantal vlinders werd opgemerkt rond de zgn. „Kleine of Peerenkuil” bij West aan Zee (16.5 vlinders/ha: zie no. 3, fig. 1) en op en rond het weiland bij het oude biologisch station in de duinen bij Oosterend (14.7 vlinders/ha: no. 2 op fig. 1).

Ik dank de heren L. Bot (Hoogeveen), J. Ellens (Midsland, Terschelling) en J. M. Peerenboom (Nijmegen) voor hun hulp bij het verzamelen van de gegevens, en de heer F. Zwart (Midsland, Terschelling) voor het verzorgen van de bijgevoegde kaart (fig. 1).

LITERATUUR

Lempke, B. J., 1960. Catalogus der Nederlandse Macrolepidoptera (zevende supplement). *Tijdschr. Ent.* 103: 145-215.

P. C. Hoofstraat 45, 8913 GR Leeuwarden.

ACHERONTIA ATROPOS (LINNAEUS) IN 1984 (LEPIDOPTERA: SPHINGIDAE). In het overzicht van de waarnemingen van trekvlinders in dat jaar (*Ent. Ber.*, *Amst.* 45: 169-176, 1985) werd vermeld, dat toen niet minder dan 46 rupsen van *Acherontia atropos* waren aangetroffen. Het aantal blijkt echter nog hoger te zijn geweest. De heer A. Goutbeek meldde nog een rups van Heino (Ov.) van 26.VIII en een tweede van zijn woonplaats Dalfsen van 5.IX, terwijl de heer J. Pfenning op 31.VIII een rups te Grevenbicht (Lbg) aantrof. Daarmee is het totale aantal rupsen tot 49 gestegen.

De rups van Grevenbicht was een fors exemplaar van bijna 15 cm lengte en leverde op 21.X een opvallend groot ♀ op.

B. J. Lempke, Plantage Middenlaan 64, 1018 DH Amsterdam.